

het verschil in percentage kijken, maar wel van belang als we echt willen weten wat de invloed van de Groningers – bijvoorbeeld in Friesland – was. Terzijde: had de drukker niet wat aandacht kunnen besteden aan de diagrammen? De lijnen zijn vrijwel niet te zien; gelukkig heeft de auteur de percentages ook nog eens onder de diagrammen afgedrukt. Ik kon niet nalaten de lijnen met de hand alsnog in te vullen.

Maar de auteur is gepromoveerd in de Godgeleerdheid (in Groningen, uiteraard) en heeft al deze gegevens eigenlijk alleen verzameld om de invloed van de Groninger theologie te onderzoeken. Terecht begint hij dan ook daarmee en zet hij het zojuist geprezen kwantitatieve hoofdstuk ostentatief bijna achteraan.

Na een kenschets van de Groninger theologie (hoofdstuk 1) volgt de auteur de opkomst en het weder-
varen van haar invloed in Friesland in vijf hoofdstukken. Hoofdstuk 2 is gewijd aan de opkomst ervan tot 1843. In dat jaar vormde de Haagse reveilbeweging aanleiding om zich als 'Friese Groningers' te profileren in adressen die tegen de invloed van deze orthodoxe beweging waren gericht. Deze adresbeweging had juist in Friesland zoveel succes, omdat Friesland traditioneel een eigen kerkelijk recht kende, waarin de onder-
tekening van de Dordtse leerregels nooit, of althans lange tijd, niet was geürgeerd (hoofdstuk 3). Hoofdstuk 4 en 5 zijn gewijd aan de bloeitijd van de Groninger godgeleerdheid in Friesland. De auteur schetst daarin niet alleen het theologische leven in de jaren 1844-1860, met een wat al te gedetailleerde opsomming van verhandelingen in het Friesch Godgeleerd Gezelschap en van de publicaties van de 'Friese Groningers', maar ook de weerslag van de Groninger theologie op de dagelijkse pastorale praktijk – kerkdiensten, catechese, volksontwikkeling, pastoraat en zending. In hoofdstuk 6 tenslotte komt de opkomst van de moderne theologie en de bestrijding ervan door de diehards onder de Groningers aan de orde. Sommige Groningers schoven echter toch langzaam deze moderne richting in, anderen kozen meer voor de 'ethische richting' voor het overige ging de Groninger theologie op in de bredere stroming van de 'evangelischen' in de Hervormde Kerk. In 1872 ging de laatste uitgesproken Groninger hoogleraar, P. Hofstede de Groot, met emeritaat; in datzelfde jaar werd de uitgave van hun blad Waarheid in Liefde gestaakt. In zijn Epiloog echter volgt de auteur de evangelische voortzetting van deze theologische richting nog in grote lijnen tot de opheffing van de Nederlandsche Evangelische Vereeniging in 1946 en

gaat hij nog met H.A.M. Fiolet in discussie over de betekenis van de Groninger theologie.

Over de hoofdstukken 2-6 zou kunnen worden opgemerkt, dat niet alles wat wordt gevonden ook hoeft te worden opgeschreven; iets compacter, desnoods met wat meer verantwoording in voetnoten, had het wel gekund. Maar de auteur beschikt over een uitstekende stijl van schrijven, zodat de gedetailleerdheid zelden een echt bezwaar wordt.

Al met al heeft Klooster een voorbeeldig proefschrift afgeleverd. Voorbeeldig niet vanwege het tegenwoordig zo geprezen 'innoverende' karakter van het onderzoek, maar voorbeeldig omdat het aantoont, dat grote lijnen en hypothesen nog altijd het beste getoetst worden door geduldig detailonderzoek en afgewogen argumentaties. Het is het werk van een vakman in de ouderwetse zin van het woord.

E.P. Meijering, *Een eeuw denken over christelijk geloven. Van Roessingh via Schilder tot Kuitert*, Kampen: Kok, 1999, 216 p., ISBN 90 435 0138 7, Nlg 38,50 (Euro 17,50).
– Lodewijk Winkeler

Sinds het verschijnen van het hier te bespreken boek is al heel wat lof gezwaaid over de deskundige wijze waarop de auteur, tot voor kort dogmenhistoricus aan de Leidse universiteit, in dertien portretten een beeld geeft van de twintigste-eeuwse reformatorische theologiebeoefening in Nederland. Inderdaad, het zijn uitstekende portretten. Maar echt reliëf kregen ze wat mij betreft pas in het licht van de 'Korte Slotbeschouwing' aan het eind.

In kort bestek bepleit de auteur daarin in één adem een volstrekt serieus nemen van de Gereformeerde Bond en haar bevindelijkheid binnen de Samen op Weg-kerken, en het levensbelang van een kritische vrijzinnigheid binnen (en met nadruk: binnen) diezelfde kerken. In deze zelfde slotbeschouwing voert hij bovendien een pleidooi voor handhaving van de theologie als theo-logie – en niet als godsdienstwetenschap – aan de theologische faculteiten van de openbare universiteiten. Hij vreest de komst van kerkelijke opleidingen, 'domineesscholen'. 'De gemeentes hebben recht op voorgangers die een hoger academisch niveau heb-